

Turska za vrijeme vladavine Adnana Menderesa

Demokratska stranka dolazi na vlast u Turskoj 1950. godine i prekida razdoblje vladanja Republikanske stranke koja je kontrolirala birokraciju, vojsku i upravljala cijelom državom. Ključna osoba koja je imala velik utjecaj na promjenu stanja u zemlji je premijer Adnan Menderes. U unutarnjoj politici ističu se mjere za razvoj poljoprivrede i industrije. Također treba istaknuti ograničavanje slobode tiska. Na vanjskom planu treba naglasiti ulazak Turske u NATO, potpisivanje Bagdadskog i Balkanskog pakta i pitanje Cipra. Događaj koji je obilježio vladavinu Demokratske stranke je Istanbulski pogrom koji se dogodio 1955., a bio je usmjeren protiv grčke manjine koja je živjela u Turskoj. Nezadovoljna stanjem u državi, vojska je odlučila organizirati vojni udar i srušiti ovu vladu. Adnan Menderes i njegovi suradnici Fatin Zorlu i Hasan Polatkan pogubljeni su 1961. godine.

1. Uvod

Neka pitanja vezana za Tursku stalno su aktualna, kao pitanje genocida nad Armencima, pitanje Cipra, kao i aktualni problem ulaska Turske u EU, s kojima se često susrećemo, a koja su vezana za neki dio turske prošlosti. Povijest Turske vrlo je zanimljiva i turbulentna još od vremena doseljenja turskih plemenskih skupina pa sve do uspostave republike pod vodstvom Mustafe Kemala Atatürka (1881.-1938.). Kada je uspostavljena republika, počela je odmah borba s prekidom s onim što je staro i pokušajem uspostavljanja novog sustava s novim vrijednostima. Dugo je vladao jednostranački sustav koji je kontrolirao birokraciju i vojsku dok na vlast nije došla Demokratska stranka. Ovaj rad donosi pregled jednog desetljeća povijesti Turske od 1950. do 1960. kada je na vlasti bila Demokratska stranka na čelu s premijerom Adnanom Menderesom (1899.-1961.). U prvom poglavlju objasniti će se kako je Demokratska stranka došla na vlast i s čime se suočila. U drugom poglavlju prikazat će se kakva je bila unutarnja politika u zemlji, a dat će se naglasak na razvoj gospodarstva, odnos prema ljudskim slobodama i odnos prema religiji. Treće poglavlje donosi prikaz uspjeha Menderesove vanjske politike, pri čemu se ističe ulazak Turske u NATO. Četvrto poglavlje je posvećeno Istanbulskom pogromu ili protjerivanju grčke manjine iz Turske. Pokušat će se opisati uzroci toga i posljedice

koje je ostavio taj događaj. U posljednjem poglavlju opisat će se uloga koju je vojska imala prije i nakon dolaska Menderesove vlade na vlast. Na kraju će se prikazati vojni puč i svrgavanje ove vlade s vlasti.

2. Stanje prije Menderesa i njegov dolazak na vlast

Turska je iz Drugog svjetskog rata izašla bez direktnih materijalnih razaranja ili demografskih gubitaka, ali je imala nekoliko problema. To su bili: zaostala poljoprivreda, nedostatak infrastrukture, kapitala i poduzetništva. U Turskoj je dugo na snazi bio jednostranački sustav, a vladala je Republikanska narodna stranka. Nakon Drugog svjetskog rata stanje se mijenja i unutar te stranke javljaju se nesuglasice između članova oko daljnjeg puta kojim država treba ići.

Dio političara koji su se odvojili, tj. koji su bili izbačeni iz stranke zbog dokumenta koji su uputili ljudima u parlamentu, osnovali su stranku koja je imala vrlo sličan program kao i Republikanska narodna stranka, a to je Demokratska stranka. Glavni u toj skupini su bili Celal Bayar (1883.-1986.), predsjednik vlade 1937-1939. i Adnan Menderes, mladi zemljoposjednik i uzgajivač pamuka (Muharemi, 2012: 124-125).

Nova stranka se zalagala za razvoj zemlje uz primjenu pravila slobodnog tržišta. Izazivala je zabrinutost među vladajućima, budući da su osnivači stranke bili vrlo ugledni ljudi (Biagini, 2012: 120). Željeli su organizirati svoje nacionalne organizacije ali to je bilo teško, budući da je većina građana već bila u narodnim kućama¹ koje je kontrolirala Republikanska narodna stranka. Članovi vladajuće stranke željeli su odmah u korijenu uništiti Demokratsku stranku, ali to nije dopustio predsjednik Ismet İnönü (1884.-1973.) zbog prava na organizaciju stranaka i stvaranja prividne demokracije (Shaw i Shaw, 1997:403).

Parlamentarni izbori 1946. održani su prije vremena kako se oporba ne bi uspjela organizirati. Očekivano, na tim izborima pobijedila je Republikanska narodna stranka,

¹ Narodne kuće su lokalne obrazovne ustanove koje su koristile za širenje kemalističkih poruka u provincijskim gradovima (Zurcher, 1993: 11).

a smatra se kako su ti izbori bili namješteni. Stanje u zemlji je u narednim godinama bilo mirno, a standard je rastao. Stoga su vladajući bili uvjereni da će na idućim izborima isto pobijediti. No na ove izbore je izašao rekordan broj birača (čak 90%) koji su željeli promjene (Biagini, 2012: 120-123).

Demokratska stranka je na kraju pobijedila Republikansku narodnu stranku İsmeta İnönüa na parlamentarnim izborima koji su se održali 1950. „Dolazak Demokratske stranke na vlast bio je radikalna preokret u turskoj politici: moć je prešla u ruke nove elite i udaljila se od stare vojničke birokracije“ (Kasaba, 2008: 234). Stranka se odmah suočila s velikim problemom, a to je bilo naslijeđeno stanje od prije, koje je obilježeno vladavinom samo jedne stranke, kao i vjernošću vojske i intelektualaca İnönü i njegovoj stranci (Kasaba, 2008: 234).

Jedina razlika koja je bila između te dvije stranke je vojnička i birokratska pozadina koju nova stranka nije imala. Nakon izbora za predsjednika izabran je Celal Bayar, koji je bio vrlo ugledna osoba još za vremena Atatürka. Za premijera je odabran Adnan Menderes, osoba koju je podupirao i predsjednik, a on je također postao i predsjednik stranke iste godine (Zurcher, 1993: 221).

3. Unutarnja politika za vladavine Demokratske stranke

Iako je ideja slobodnog tržišta potekla još od Republikanske stranke, Demokratska stranka bila je najveći zagovaratelj te ideje još od nastanka 1946. godine. Shvatili su da modernizacija treba početi od poljoprivrede (Zurcher, 1993: 221). Prva faza liberalizacije gospodarstva dogodila se 1951.-1953. godine i u toj fazi razvijao se poljoprivredni sektor. Zabilježena je proizvodnja velikih količina pšenice, pa je čak i omogućen izvoz iste (Biagini, 2012: 139).

Poljoprivredna proizvodnja je bila gotovo dvostruko veća 1953. nego 1947. godine. To se dogodilo zbog ekspanzije obradivog zemljišta, koja je bila podupirana vladinim mjerama, jednom za male seljake i jednom za velike farmere. Također, država je dijelila i zemljište seljacima koji imaju vrlo malo zemlje ili je nemaju uopće. Još jedan potez koji je vlada napravila jest korištenje Marshallove pomoći² u financiranju važnih poljoprivrednih strojeva kao što su traktori, čiji je broj narastao s manje od 10 000 1946. na 42 000 na kraju 1950-ih (Kasaba, 2008: 281). Tako su uspjeli povećati površinu obradivog zemljišta sa 14 milijuna hektara 1948. na 22,5 milijuna hektara 1956. godine, što su bile impresivne brojke. Ekonomija je tako u

2 Turskoj je odobrena pomoć 1948. godine kada su dobili i prva sredstva.

cijelosti rasla između 11 i 13%. Kada se govori o ulaganju u industriju, ono nije bilo na razini kakva je očekivana, jer većinu industrije u Turskoj držali su pojedinci koji su oklijevali uložiti u državu, a strana ulaganju su bila mala. Jedan od uspjeha vlade bila je izgradnja cesta i povećanje privatnog prijevoza. Nakon svih tih ulaganja, pokazala se i loša strana tih ulaganja. Uzimani su jeftini krediti, gledali su kratkoročno umjesto dugoročno i ulagalo se u neprofitna područja samo da bi dobili glasove (Zurcher, 1993: 225-26).

Neuspjeh je bio vidljiv već sredinom 50-ih godina, stopa razvoja tada pada s 13 na 4%, trgovinski deficit bio je 8 puta veći u odnosu na 1950., a inflacija je rasla velikom brzinom. Zbog toga su međunarodne institucije počele držati Tursku pod kontrolom, a vladi su slali upute za izbjegavanje katastrofe. Ankara je dobila ponovno zajam 1958., a bila je prisiljena devalvirati liru (Biagini, 2012: 139).

Može se zaključiti kako je ekonomska politika, kada se uzme desetogodišnje razdoblje u obzir, bila vrlo loša. Država je ostala u velikom deficitu, imala je veliki dug, vladala je inflacija i crno tržište. No ne može se reći da je sve bilo loše. Modernizirali su poljoprivredu, unaprijedili industriju, a mnoge industrijske tvrtke danas imaju svoju korijene u 50-im godinama (Zurcher, 1993: 229-230). „Prisjećanje na upravljanje 1950-ih nije obilježeno jedino kratkotrajnim uspjesima i neuspjesima ekonomske politike. Kod onih koji su dugo živjeli na selu, Menderesova vlada bila je prva koja ih je istinski razumjela“ (Vaughn Findley, 2010: 326). Upravo ovaj citat najbolje dočarava uspjeh ove vlade.

Demokratska stranka je učinila nekoliko negativnih stvari od kojih nije imala nikakve političke koristi, kao što je zatvaranje narodnih kuća i narodnih domova³. Trn u oku bili su im i seoski instituti u ruralnim sredinama, u kojima se kroz razne kulturne aktivnosti raspravljalo o temama kao što su komunizam i homoseksualnost, budući da su smatrali da su to centri za okupljanje korumpirane mladeži i na kraju su ih zatvorili. Također su uspjeli raspustiti i Nacionalnu stranku⁴, zbog navodnih nelegalnih aktivnosti njezinih članova. Zakon o tisku odredio je kaznu zatvora za one koji objave lažnu vijest od jedne do tri godine (Biagini, 2012: 136).

Također su uredili i izborni zakon kako bi uspjeli postaviti prepreke opozicijskim strankama tijekom narednih izbora. Zabranjena je politička propaganda preko radija,

3 Narodni domovi su slične iste ustanove kao i narodne kuće, ali u manjim mjestima kao što su sela (Zurcher, 1993:12).

4 Nacionalna stranke je osnovana 1948. godine. Ona je „u središte svog programa stavila razvoj laičkih i nacionalnih vrijednosti države“ i zbog toga su njoj pristupili i neki članovi Republikanske stranke (Biagini, 2012: 121).

kao i kandidatura onim osobama koje su unutar šest mjeseci promijenile stranku. Bila su ugrožena i mjesta nekih činovnika, sudaca, kao i sveučilišnih djelatnika. Novinari koji su pisali protiv njih bili su progonjeni, a sastanci Republikanske narodne stranke bili su zabranjeni ili ometani (Vaughn Findley, 2010: 308).

Lokalne izbore 1955. obilježile su mnoge nepravilnosti jer neke stranke nisu uspjele predati kandidacijske liste. Unatoč predizbornim obećanjima, Menderes je dodatno postrožio zakon kojim je ograničena sloboda tiska i smanjena je mogućnost sazivanja političkih skupova (Biagini, 2012: 139). Do 1957. uspio je ujediniti svu opoziciju protiv sebe. Čak je i Fuat Köpürlü (1890.-1966.), jedan od osnivača Demokratske stranke, dao ostavku i prešao u opoziciju (Vaughn Findley, 2010: 308).

Menderes je 1958. organizirao pokret koji se zvao Domovinska fronta. Cilj tog pokreta bio je da se uz pomoć radio-propagande proširi broj glasača njihove stranke. To je izazvalo oporbu koja je pozvala glasače da bojkotiraju slušanje radija. Nekim slojevima u društvu je smetao povratak arapskim običajima, kao što je odijevanje i smatrali su da će to uništiti kemalističke reforme (Biagini, 2012: 139).

Postavlja se pitanje i odnosa prema religiji, koji je mnogima bio problem i koji će postati jedan od razloga nezadovoljstva ovom vladom. Smatralo se da se vlada udaljava od sekularizma koji je uveo Atatürk nakon osnivanja republike. Neke od mjera koje su uvedene su otvaranje škole za podučavanje religijskih službenika, ponovna uporaba arapskog u pozivu na molitvu i poticanje na slavljenje religijskih blagdana. Također se ponovno pojavljuju i religijske knjige i centri za religijske aktivnosti (Shaw i Shaw, 1997: 411). Menderes je 1959. godine preživio avionsku nesreću, u kojoj su mnogi putnici poginuli. Turski radio i stranka su uvjerali neke religiozne Turke nakon te nesreće da je on poslan od Boga da vodi tursku državu (Zurcher, 1993: 248). Demokratska stranka činila je sve što je u njezinoj moći da spriječi članove republikanske stranke da pobijede na idućim izborima. Sprečavali su aktivnosti koje je provodio İnönü i njegovi suradnici koje su štetile Demokratskoj stranci, a čak su osnovali i posebno povjerenstvo koje bi istražilo kršenje zakona od strane oporbe. Otišli su toliko daleko da su dali pravo istražnom povjerenstvu da zatvori građane, novine ili sruši bilo koji zakon koji se kosio s njihovim radom (Shaw i Shaw, 1997: 412-413).

4. Vanjska politika tijekom vladavine Demokratske stranke

Menderesova je vlada smatrala kako su međunarodni interesi zemlje ključni i da uspjesi u vanjskoj politici mogu

pomoći u razvitku zemlje. Turski je primarni cilj još od osnivanja NATO saveza bio priključenje njemu (Biagini, 2012: 123). Turska je predala zahtjev još 1950. godine, ali nije tada prihvaćen (Tuba Dagci, 2013: 22).

Glavni argumenti protiv ulaska Turske u NATO bili su nedemokracija režima, zemljopisni položaj (kao npr. blizina Sovjetskog Saveza), slab društveni i ekonomski razvoj te nestabilnost režima. No stvari su se promijenile kada se Turska odazvala pozivu UN-a da sudjeluje u Korejskom ratu (1950.-1953.) između Sjeverne i Južne Koreje. Turska pješačka brigada se sjajno iskazala u tom ratu. U veljači 1952. Turska je zajedno s Grčkom postala članicom NATO-a (Muharemi, 2012: 122). Ulaskom u NATO Turskoj se povećala vojna moć, bila je druga najveća vojna sila po brojnosti u NATO-u, a ona i Norveška su bile jedine zemlje među članicama koje imaju granicu sa Sovjetskim savezom. Sjedinjene Američke Države su 1959. u Turskoj instalirale rakete srednjeg dometa „Jupiter“ (Jović, 2016: 360).

Kako navodi Dagci (2013) glavni razlozi zbog kojih su zapadne države prihvatile Tursku u NATO bili su strateška lokacija Turske, uloga u Korejskom ratu, osiguranje američkih i britanskih interesa na Bliskom istoku koji su htjeli podupirući tursku vojsku, zastrašiti Sovjetski savez zbog njihove ekspanzionističke politike (Tuba Dagci, 2013: 22).

Još jedan potez turske vanjske politike bio je sklapanje sporazuma s Grčkom i Jugoslavijom, zemljama koje su imale slične sigurnosne probleme zbog prijetnji Sovjetskog Saveza. Pregovori su imali pozitivan ishod i 1953. potpisan je Sporazum o prijateljstvu i suradnji, poznat kao Balkanski savez, između te tri zemlje u Ankari. Dogovorili su se da će pokrenuti sve inicijative koje su neophodne za očuvanje mira, sigurnosti i koordinaciju vojnih aktivnosti. Ponovno su se sastali 1954. i potpisali ugovor o uzajamnoj vojnoj pomoći za slučaj napada na jednu od njih i donesena je odluka o suradnji na području jačanja obrambenih snaga (Biagini, 2012: 126-127).

Najdelikatniji problem turske vanjske politike bilo je pitanje Cipra, a taj problem je počeo 1954. godine kada su Grci zatražili primjenu prava na samoodređenje za ciparske Grke, s nadom da će Cipar postići neovisnost od Velike Britanije i sklopiti uniju s Grčkom. Turska manjina je smatrala da se treba vratiti nekadašnja osmanska kontrola nad otokom ako se Britanci budu povukli. Stvar su se zaoštrile već 1955. nakon protugrčkih prosvjeda u Istanbulu. Pregovori oko budućnosti otoka provlačili su se kroz cijelo to desetljeće (Vaughn Findley, 2010: 310).

Konačno, Menderes i predsjednik grčke vlade Konstantinos Karamanlis (1907.-1998.) potpisali su 1959. godine sporazum u Zürichu kojim su potvrdili osnivanje nezavisne republike na Cipru. Predstavnici Grčke, Turske, Velike Britanije i predstavnici grčke i turske manjine

na Cipru potpisali su također 1959. godine sporazum u Londonu koji se temeljio na sporazumu u Zürichu (Tuba Dagci, 2013: 22). Neovisna Republika Cipar utemeljena je 1960. godine, a obilježila ju je prevlast ciparskih Grka, uz jamstvo za tursku manjinu i britanski suverenitet nad vojnim bazama (Biagini, 2012: 131). Pitanje i problem Cipra su tek započeli u ovom razdoblju, a kasnije će doživjeti svoju kulminaciju i do danas neće biti razriješeno.

Još jedan potez turske vanjske politike za vladavine Menderesove vlade jest potpisivanje Bagdadskog pakta 1955. s ciljem uspostavljanja sigurnosti na Bliskom istoku. Sklopljen je s Irakom, a nedugo zatim priključili su se i Velika Britanija i Pakistan. Radilo se o sustavu sporazuma koji su odgovarali turskoj potrebi za koordinacijom obrambenog sustava s arapskim zemljama (Biagini, 2012: 130).

5. Istanbulski pogrom

„Manjine su općenito bile tretirane kao sigurnosni problem i ostatak osmanske prošlosti. U procesu stvaranja turske nacije nije bilo razumijevanja za njihov položaj. Oni koji se nisu htjeli preseliti, morali su se asimilirati“ (Jović, 2016: 357). No nisu samo preseljenja nakon uspostave republike doveli do preseljenja, nego i događaj koji se dogodio 1955., a naziva se Istanbulski ili Rujanski pogrom.

Zaoštavanje ciparskog pitanja 1954. dovelo je do nacionalnih tenzija u Turskoj, koje su popraćene medijskih provokacijama. Smatra se da je grčki državljanin turskih korijena podmetnuo bombu u turskom konzulatu u Grčkoj kao čin provokacije (Zurcher, 1993: 248). Dana 6. listopada turski radio je objavio vijest kako se u Atatürkovo rodnoj kući u Solunu dogodio bombaški napad (Güven, 2012: 4). Nakon eksplozije tisak je odmah okrivio Grke i objavili su sliku Atatürkove kuće kako bi pokazali štetu (Zayas, 2007: 138). Smatra se da su Menderes i ministar vanjskih poslova Zorlu željeli organizirati ograničenu, spontanu demonstraciju studenata u Istanbulu kako bi izrazili osjećaje po pitanju Cipra. No stvari su potpuno izmakle kontroli jer su organizirane mase počele su uništavati grčke, armenske i židovske okruge u Istanbulu (Zurcher, 1993: 248). Bili su podijeljeni u provokatore, vođe i uništavatelje. Provokatori su nosili turske zastave i slike Atatürka ili Bayara. Vođe su trebale detektirati objekte koje treba uništiti, a nosili su sa sobom liste na kojima su bile adrese nemuslimana. Uništavatelji, koji su bili naoružani polugama, kamenjem, drvenim pločama, lopatama i ručnim pilama, uništavali su objekte kao što su trgovine i sveta mjesta. Privatni auti, taksiji i kamioni pomagali su pobunjenicima tako što su im donosili opremu kroz cijeli grad, tako da nisu imali problema u izvršavanju zadataka (Güven, 2012: 5).

Mnoge su grčke žene bile silovane, muškarci su bili pretučeni na ulicama, a spominje se i primjer grčkog svećenika koji je zapaljen živ (1). Pljačkali su i uništavali armenska, židovska i grčka sveta mjesta, kuće i poslovne lokale, a procjenjuje se da je ubijeno 37 Grka. Pobunjena masa je dovedena u Istanbul iz ostalih provincija različitim prijevoznim sredstvima kao što su kamioni i vlakovi, s jasnim uputama o tome što trebaju uništiti, a što trebaju sačuvati (Zayas, 2007: 138). Turska policija i vojska koja je koordinirala pogromom nije ništa učinila kako bi sačuvala Grke od pobunjenika, nego je njezina funkcija bila ta da spriječi uništavanje turskih posjeda koji su mogli stradati u tom naletu. Kasnije se pravdala kako oni nemaju dovoljno dobru opremu koja bi mogla pomoći u ovakvoj situaciji (Güven, 2012: 6).

Nakon nemira je ostala velika materijalna šteta od oko 150 milijuna turskih lira ili 54 milijuna američkih dolara, koja je uključivala zapaljene crkve, uništene trgovine i privatne kuće (Zayas, 2007: 138). Turska vlada je stradalima navodno htjela pomoći, ali na kraju pomoć je stizala najviše od raznih donacija i pomoći. Oko 5000 ljudi bilo je optuženo za pogrom, no suđenja se na kraju nisu realizirala kako su trebala i većina je oslobođena. Veliku ulogu u pogromu imala je i organizacija ciparskih Turaka, a smatra se da je nju podupirala vlada. Navodi se i kako je taj događaj pomogao vladi da ograniči slobodu novina, opoziciju i studentske pokrete. Na kraju kao posljedica tog događaja javlja se i preseljenje nemuslimanskog stanovništva iz Turske. Grčki patrijarh i grčki konzulat u Istanbulu htjeli su spriječiti migraciju, no već u prvoj godini dana nakon pogroma je iselilo oko 5000 Grka iz Turske. Njihov broj se smanjio sa gotovo 80 000 u 1955. godini na 65 000 1960. godine. Stanje koje je uslijedilo nakon toga ukazivalo je da je došao kraj religijskom pluralizmu u Istanbulu (Güven, 2012: 6).

6. Vojna intervencija i odlazak Demokratske stranke s vlasti

Ograničenje slobode i loša gospodarska situacija koja je bila na kraju mandata Demokratske stranke doveli su do dramatičnih prosvjeda koji su se dogodili na Istanbulskom sveučilištu, a kasnije i u Ankari. Mnogi su bili ozlijeđeni, a nekoliko studenata je i poginulo. Vlada je odmah zatvorila sveučilište, a pobrinula se i da to ne izađe u javnost (Shaw i Shaw, 1997: 414). Pokret otpora u vojsci je postojao još od 1954. godine, ali je ojačao tek kada je na čelo pokreta došao Cemal Gürsel (1895.-1966.), zapovjednik kopnenih snaga. On se suprotstavio vladi kada je odlučila zatvoriti sveučilišta i zahtijevao je od njih da više ne koriste vojsku kao instrument za borbu protiv studentskih prosvjeda. Također je zatražio i ostavku

predsjednika vlade i raspuštanje istražnog povjerenstva⁵ (Biagini, 2012: 142).

Vladavina demokratske stranke nije općenito pogodovala turskoj vojsci. Vojska se nije slagala s liberalizacijom odnosa države prema religiji, korupcijom političara i nebrigom oko modernizacije i opremanja vojske pa su smatrali da vlada ugrožava zemlju takvom politikom (Mujadžević, 1998: 218). Vojska nikad nije tražila pravo da vlada, ali se identificirala kao branitelj Atatürkovih principa i onoga što su oni vjerovali da je demokratska vladavina. Drugim riječima, vojska je vjerovala da, ako vlada neprihvatljivo upravlja državom, ona ima dužnost da to ispravi (McCarthy i McCarthy, 2010: 93).

Kada vlada nije htjela ispoštovati zahtjeve vojske, 27. svibnja 1960. izvršen je vojni udar. Predsjednik Bayar i Menderessuhićeni, a snjima ineki članovi vlade. Preuzimanje države od strane vojske je dočekano s oduševljenjem u Ankari i Istanbulu, posebice među studentskom populacijom i općenito među visokoobrazovanim slojevima (Zurcher, 1993: 40). Cemal Gürsel proglašen je predsjednikom novoosnovanog Odbora nacionalnog jedinstva, koji se sastojao od 38 časnika koji su isplanirali državni udar. Osnovani su privremenu vladu na čelu s Gürselom, koji je preuzeo dužnosti šefa države, vlade i ministra obrane. Osnovan je visoki sud pravde s ciljem da sudi političarima za kaznena djela. Postupak se odvijao na otoku Yassıada, koji se nalazi na Mramornom moru. Menderes je osuđen za izdaju zbog nepoštivanja ustava i neovlaštenog prisvajanja javnog novca (Biagini, 2012: 142-144).

Postoji dvojba oko zakonitosti i poštenosti ovog suđenja. Nedvojbeno je da je bilo nepravilnosti, suci su bili pristrani, a optuženima se sudilo za neke bizarne zločine (npr. Menderesa su optužili da je ubio svoje vanbračno dijete) koji nisu dokazani. Na kraju suđenja 123 osobe su oslobođene, 31 osuđena na doživotni zatvor, 418 je osuđeno na manje kazne i 15 na smrt (Zurcher, 1993: 247-248). Menderes je osuđen na smrt bez obzira na to što su za njega intervenirali papa, američki predsjednik Dwight Eisenhower (1890.-1969.) kao i britanska kraljica Elizabeta II (1926.). Obješeni su također i ministar vanjskih poslova Fatin Zorlu (1910.-1961.) i ministar financija Hasan Polatkan (1915.-1961.), a predsjednika države Bayara su poštedjeli. Tim činom je Turska reputacija dugo vremena bila u lošem svjetlu. Zračna luka u Izmiru je nazvana po Adnanu Menderesu a i gotovo svaki gradić u Turskoj ima aveniju Adnana Menderesa (Muharemi, 2012: 127).

7. Zaključak

Dolazak Demokratske stranke na vlast i njeno desetogodišnje vladanje ostavilo je značajan utjecaj na tursku povijest i na kasnije događaje. Puno se očekivalo od te vlade na početku njihove vladavine, ali ona nije mogla ostvariti sve što se od nje očekivalo. Kao prvo, bila je suočena s neodobravanjem vojske i državnog aparata, koji su bili glavni oslonac republike još od njezina osnutka. Što se tiče gospodarstva i razvoja zemlje, napravili su mnogo, jer su modernizirali poljoprivredu i industriju. No na kraju se ta njihova politika pokazala vrlo lošom (što se moglo vidjeti u slučaju inflacije), bila je provođena brzo i nepromišljeno, nije ostavila dugoročne rezultate, nego se usmjeravala na kratkoročna i brza rješenja. Jedan od loših poteza koji su najviše smetali vojsci i pristašama Atatürka jest ponovno uvođenje religijskih elemenata u državu koja je stvorena na sekularnim načelima. Ono što je također bilo loše prihvaćeno je ograničavanje slobode tiska i političkih skupova, što se uvelike kosilo s onim što je stranka obećala prije dobivanja izbora. Naročito treba napomenuti i uspjeh vanjske politike, a to je ulazak Turske u NATO i okretanje zapadu, što će uvelike promijeniti njihovu dotadašnju politiku. Događaj koji je možda i najviše utjecao na lošu sliku Turske je Istanbulski pogrom ili protjerivanje grčke manjine, a smatra se da je za to bila odgovorna upravo ova vlada. Taj događaj utjecao je na drastično smanjivanje broja Grka i drugih manjina u Turskoj. Ciparska kriza se zaoštrava za vrijeme vladavine Demokratske stranke, a ovaj problem će kulminirati tek u kasnijim desetljećima. Kada uzmemo u obzir sve čimbenike, kao što su loši rezultati u gospodarstvu, povratak nekim religijskim tradicijama i smanjenje uloge vojske, može se zaključiti kako je sve to izazvalo nezadovoljstvo u državi. Vojska, koja je bila oslonac države još od uspostave Republike Turske, a koja nije bila povezana s novom vladom, uzela je stvar u svoje ruke i organizirala vojni puč kojim je srušena vlada Demokratske stranke. Tim činom, te kasnijim suđenjem vođama države za događaje koji se nisu dokazali i osuđom na smrtnu kaznu, Turskoj je narušena reputacija u svijetu.

5 Istražno povjerenstvo je proučavalo moguća kršenja zakona od strane oporbe.

Summary

Turkey during the Rule of Adnan Menderes

In 1950 the Democratic Party came to power in Turkey and ended the period of one-party rule of the Republican People's Party, which had control over bureaucracy, the military, and the whole country. The key individual who had an enormous influence in the transformation of the state was the Prime Minister Adnan Menderes. When it comes to internal policies, it is necessary to mention the decision which led to agricultural and industrial development. In addition, his policies tended to restrict the freedom of speech. As for external policies, Turkey's entry in NATO was quite significant, but also the signing of the Baghdad and Balkan Pacts, with the mention of the Cyprus' matter, cannot be ignored. An event that negatively marked the reign of the Democratic Party was the Purge of Istanbul, which had happened in 1955 and it was focused directly towards the Greek minority which lived in Turkey. Dissatisfied with the situation in the country, the Turkish Army decided to organize a military coup and to overthrow Menderes' government. Adnan Menderes and his associates Fatin Zorlu and Hasan Polatkan were executed in 1961 by the military.

Literatura

1. Biagini, Antonello, 2012. *Povijest moderne Turske*, Srednja Europa, Zagreb.
2. Guven, Dilek, 2011. *Riots against the Non-Muslims of Turkey: 6/7 September 1955 in the context of demographic engineering*, European Journal of Turkish Studies, god. 12, Turkey, str. 1-17.
3. Jović, Dejan, 2016. Turska, u: *Bliski istok: politika i povijest*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, str. 353-372.
4. Kasaba, Resat, 2008. *Turkey in the Modern World*, Cambridge University Press, New York.
5. McCarthy, Justin; McCarthy, Carolyn, 2010. *Turkey and the Turks*, The American Forum For Global Education.
6. Muharemi, Amir, 2012. *Turska: uvod u povijest, unutarnju i vanjsku politiku*, Liber, Zagreb.
7. Mujadžević, Dino, 1998. *Vojska i politika u Republici Turskoj*, Polemos, god. 2, Zagreb, str. 213-221.
8. Shaw, Stanford; Shaw, Ezel Kural, 1997. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge University Press, New York.
9. Tuba Dagci, Gul, 2013. *Turkish Foreign Policy during Adnan Menderes Period*, Turkish Journal of International Relations, god.12, Turkey, str. 18-31.
10. Vaughn Findley, Carter, 2010. *Turkey, Islam, Nationalism and Modernity*, Yale University Press, London.
11. Zayas, Alfred, 2007. *The Istanbul Pogrom of 6-7 September 1955 in the Light of International Law*, god. 2, Geneva, str. 136-154.
12. Zurcher, Erik, 1993. *Turkey: A Modern History*, Tauris, London.

Elektronički izvori

1. *A Brief History of the Ottoman Greek Genocide and The Great Pogrom of Istanbul*, Christian rights and freedom, <http://christianrightsandfreedom.org/wp-content/uploads/2018/06/Ottoman.pdf> (3.5.2019)